

Jogi melléklet

Az áruk (ingó dolgok) nemzetközi adásvételéről szóló Bécsi Egyezmény és jogalkalmazási gyakorlata: az egyezmény hatálya, általános rendelkezései és a szerződés megkötése

DR. VÖRÖS IMRE

Az áru (ingó dolgok) nemzetközi adásvételéről szóló, 1988. január 1-jén hatályba lépett, és 2000-ben már 56 szerződő államot számláló Bécsi Egyezmény – amelyre a magyar jogászság méltán büszke, hiszen az egyezmény kidolgozásának javaslata az ENSZ-ben magyar részről hangzott el, az egyezmény tervezetét az UNCITRAL keretében kidolgozó bizottság, és a diplomáciai konferencia elnöke pedig *Eörsi Gyula* volt – ma már igen terjedelmes bírósági és választott bírósági gyakorlatot mutat fel. A gyakorlat elemzése *Sándor Tamás* kitűnő, magyar nyelven a mai napig egyedülállóan mértékadó kommentárját követően („*A nemzetközi adásvétel*” *Napraforgó, Budapest 1990. 365 oldal*) nem történt meg. *Sándor Tamás* a kommentár megírásakor – a 80-as évek végén – még nem támaszkodhatott a joggyakorlatra, hiszen ilyen annak idején még nem állt rendelkezésre. Azóta azonban külföldön a nemzetközi anyagi jogi jogegységesítés eme mérföldkövének könyvtárműi irodalma alakult ki: magyar nyelven viszont csak egy-egy cikk foglalkozott a joggyakorlat egynehány esetének bemutatásával.

Az alábbi tanulmányt hangsúlyozottan nem elméleti igényrel megírtként szeretném közzétenni, hanem azzal a céllal, hogy egy mind elméleti, mind gyakorlati igényeket kielégítő „középúton” egyensúlyozva – a teljesség igénye nélkül, egy nagyobb tankönyvnek és kézikönyvnek is szánt, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogával foglalkozó monográfia részeként – bemutassuk a Bécsi Egyezmény súlypontinak vélt szabályait a bírósági és választott bírósági gyakorlat tükrében. Törekvésünk mindamellett az, hogy a jogesetek elemzéséből az egyezménnyel kapcsolatos dogmatikai jelentőségű következtetésekre, momentumokra is rámutassunk. Ennek megfelelően az irodalomjegyzékben sem sorolunk fel minden magyar nyelven megjelent tanulmányt, hanem a fenti célkitűzés szempontjából kiválasztottakra történő hivatkozásra szorítkoznak.

Jelen cikk „A Nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga” című megjelenés előtt álló, nagyobb mű része.

Dr. Vörös Imre tanszékvezető egyetemi tanár (Győr), választott bíró, a MTA doktora, az európai jog Jean Monnet professzora.

A Bécsi Egyezmény nem szabályoz teljeskörűen: két kérdéskört fog át

A Bécsi Egyezmény nem vállalkozhatott a nemzetközi adásvételi szerződés minden vonatkozásának a teljesség igényével történő szabályozására.

1. Az Egyezmény két kérdéskört fog át (4. cikk):

– a nemzetközi adásvételi szerződés: a jogviszony alakításai tekintetében a szerződés megkötésének, és

– a szerződés (a jogviszony) anyagi jogi tartalmának: a felek jogainak és kötelezettségeinek szabályozását.

2. Az Egyezmény szerkezetét tekintve ennek megfelelően a következő részekre tagolódik.

– Az első rész – „Alkalmazási kör és általános rendelkezések” cím alatt – az egyezmény hatályával foglalkozik és olyan általános szabályokat tartalmaz, mint a jogértelmezés és joghégaz, a felek nyilatkozatainak értelmezése, a kereskedelmi szokások és a felek között kialakult kereskedelmi gyakorlat jogi hatálya (1–6. cikk).

– A második rész a szerződés megkötésével foglalkozik, ezen belül szabályozza az ajánlatot és annak elfogadását (7–24. cikk).

– A legterjedelmesebb harmadik rész – a lakonikus „Adásvétel” cím alatt – a szerződés anyagi jogi tartalmát: a felek jogait és kötelezettségeit, valamint a szerződésszegés kérdéseit tárgyalja (25–88. cikk).

– A negyedik rész a nemzetközi szerződések szokásos zárófejezeteként nemzetközi jogi kérdéseket rendez (az egyezmény letéteményese, az aláírás és ratifikáció, az egyezményhez fűzhető fenntartások stb. – 89–101. cikk).

II. A BÉCSI EGYEZMÉNY HATÁLYA

1. Az egyezmény hatálya általában

1.1. A Bécsi Egyezmény hatályára vonatkozó szabályok (1–6. cikk) az egyezmény alkalmazásának feltételeit határozzák meg. Ha ezek valamelyike nem teljesül, az egységes jogi szabályozás nem alkalmazható; ugyanígy az is lehetséges, hogy az egyezmény ugyan alkalmazandó, azonban az adott kérdést (pl. a szerződés érvénytelenségét vagy az elévülést) nem rendezi. Mindkét esetben értelemszerűen az a jogrendszer lesz alkalmazandó, amelyre a fórum jogának kollíziós szabálya utal (*lex causae*). Adásvételi szerződésről lévén szó, ez a jogrendszer általában az eladó székhelye szerinti ország joga lesz, ha pedig a felek éltek a jogválasztás lehetőségével, akkor a választott jog. Jogot választani tehát még abban az esetben is érdemes, ha az egyezmény egyébként alkalmazandó, mert így kiküszöbölhető az a bizonytalanság, hogy a nem szabályozott kérdésekre a *lex causae*-t alkalmazza a bíróság.

Az egyezmény 1. cikke saját alkalmazási körét a tárgyi, a személyi és a területi hatály meghatározásán keresztül rendezi. A *Pratt & Whitney kontra MALÉV perben* a Legfelsőbb Bíróság (Gf. I. 31 349/1992) irányt mutató ítéletet hozott (lásd *Vida* 452). Felmerült a kérdés, hogy alkalmazható-e az egyezmény a perbeli esetben, amikor a jogvita tárgyát repülőgépmotorok adásvétele képezi. Az egyezmény tárgyi hatályát negatívan körülíró 2. cikk e) pontja kizárja annak alkalmazását akkor, ha a szerződés tárgya hajó vagy légi közlekedési eszköz, így repülőgép. A Legfelsőbb Bíróság úgy foglalt állást, hogy mivel a repülőgépmotor a repülőgépnek csak egyik része, az egyezmény alkalmazandó. A bíróság a jogvitát közvetlenül az egyezmény: a nemzetközileg egységesített adásvételi jogszabály (és nem a kollíziós jogi utalás közvetítésével megtalálható nemzeti jogrend: nem a *lex causae*) alkalmazásával döntötte el.

1. 2. A 2. cikk e) pontja mellett azonban az egyezmény *tárgyi, személyi és területi hatályát az 1. cikk pozitíve* is körülhatárolja: e szerint az egyezmény hatálya *árura vonatkozó nemzetközi adásvételi szerződésre* terjed ki. Kérdéses, hogy az egyezmény mit ért

- áru,
- adásvétel, végül
- nemzetközi adásvételi szerződés alatt.

Az első két kérdést a *tárgyi hatály*, a harmadikat viszont a személyi hatály szabályozása dönti el. A *személyi hatályt* az egyezmény ahhoz a körülményhez kapcsolja, hogy a szerződő felek különböző szerződő államban rendelkeznek *telephellyel* – az adásvételi szerződés ettől válik nemzetközivé.

A személyi hatállyal szorosan összefügg, attól mégis különböző kérdés az, hogy *mely államokban* telephellyel rendelkező felek adásvételi szerződéseire vonatkozásában alkalmazható az egyezmény. Az erre adott válasz határozza meg a *területi hatályt*. Ezt azonban már nem a fenti három fogalom („áru nemzetközi adásvétele”), hanem más kritériumok alapján lehet tisztázni. A válasz nyilvánvalóan az, hogy csak a szerződő államokban telephellyel rendelkező felek közötti adásvételi szerződésre alkalmazható az egységes jog. Az egyezmény területi hatálya azonban ennél – mint látni fogjuk – tágabb.

2. A tárgyi hatály

A *tárgyi hatály* (1. cikk) vizsgálata tehát arra a *két kérdésre* terjed ki, hogy

- mi minősül az egyezmény alkalmazásában *árunak*, és
- mi minősül *adásvételi szerződésnek*.

2. 1. ad áru

Áru alatt az egyezmény *ingó dolgot* ért (az angol szöveg: „good”, a francia: „*marchandise*”, a német: „*Ware*”), ideértve a szoftvert is.

a) *Nem* minősül az egyezmény alkalmazásában *árunak* az ingatlan és a vagyoni értékű (pl. iparjogvédelmi vagy szerzői) jog.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választott bíróság nem tekintette árunak a *kft.-üzletrészt*, ezért annak átruházására nem alkalmazta az egyezményt (Vb/92205). Ugyanígy nem alkalmazta a Fővárosi Bíróság sem az egyezményt akkor, amikor a felek között kötött szerződés tárgya olyan termék *kizárólagos forgalomba hozatalára vonatkozó jog* volt, amely terméket a jog megszerzője egyébként a jog átruházójától vásárolta (12. G. 75/558/1994/36).

b) Az egyezmény hatálya alól *kizárt* – nem tekintendők árunak – egyes sajátos tulajdonságokkal bíró ingók adásvétele is.

A 2. cikk felsorolása ugyanis az ingó dolgok közül kizárja az egyezmény alkalmazhatóságát néhány sajátos vonásokkal bíró *ügyletre* vagy *dologra* nézve.

ba) Az *ügylet sajátosságai* miatt – bár ingók adásvételéről van szó – az egyezmény alkalmazása két esetben kizárt.

– A *szerződés célja* miatt nem vonatkozik az egyezmény az ún. *fogyasztói* vételre, vagyis arra az esetre, ha a szerződés tárgya személyes, családi vagy háztartási használatra vásárolt áru, feltéve hogy a vevőnek erről a céljáról az eladó tudott vagy tudnia kellett. Az egyezmény ezzel azt juttatja kifejezésre, hogy kimondottan a *kereskedelmi célzatú, üzletszerű adásvételt kívánja szabályozni*; turisták alkalomszerű külföldi vásárlásaira nyilvánvalóan értelmetlen lenne a jogegységesítés apparátusát és a speciálisan a nemzetközi kereskedelem igényeire szabott nemzetközi egyezményt működésbe hozni [2. cikk a) pont].

– villamos energia, valamint

– *pénz*, valamint *értékpapírok* (részvény, kötvény, forgatható értékpapír) esetén [2. cikk d) és f) pont]. Magától értetődő, hogy az áru tulajdonjogát megtestesítő árapapírokra (hajóraklevél, közraktári jegy), melyek átruházásával az árut értékesíteni lehet, az egyezmény

alkalmazandó. Az is magától értetődő, hogy a villamos energián kívül más energiahordozó (pl. földgáz, kőolaj) adásvételére az egyezmény szintén alkalmazandó.

– A *szerződés sajátos jogalapja* indokolja az ingó dolgok adásvételének kizárását *árve-re-sen, végrehajtáson* vagy más hatósági intézkedésen alapuló adásvétel esetén [2. cikk b) és c) pont].

bb) Az *áru sajátos természete* indokolja a kizárást

hajók, légi közlekedési járművek (pl. repülőgép) esetén [2. cikk e) pont].

2. 2. adásvételi szerződés

Az egyezmény *nem határozza meg az adásvétel fogalmát*, azonban a felek fő kötelezettségeinek a III. részben történő körülírása (mely a másik fél számára jogokat konstituál) azt világossá teszi. E szerint az *eladó főkötelezettségként* az áru szolgáltatására és tulajdonjogának átruházására (30. cikk), a vevő pedig az áru átvételére és a vételár megfizetésére (53. cikk) köteles.

a) Mi nem adásvétel?

A német Szövetségi Legfelső Bíróság nem minősítette az adásvételi szerződésből fakadónak azt a jogvitát, amely az áru *fuvarozása* során bekövetkezett károsodása miatt keletkezett [Bundesgerichtshof I ZR 5/96, 1998. február 12-i ítélet; közli: *Case Law on Uncitral Texts (CLOUT)*, Case 269.). A felperes: egy biztosítótársaság indított pert a fuvarozóvállalat ellen arra hivatkozva, hogy a vevő reá *engedményezte* a fuvarozóval szembeni kártérítési igényét, amely egy baleset következtében az áru megsérülése miatt állott elő. A bíróság szerint az egyezmény azért nem alkalmazható, mert a jogvita a fuvarozási szerződésen alapul. Azonban még akkor sem lehetett volna alkalmazni az egyezményt, ha a jogvita az adásvételi szerződésből fakadt volna, mivel az engedményezés amúgy is kívül esik az egyezmény I. cikkben megfogalmazott tárgyí hatályán.

b) Atipikus szerződések túlnyomó adásvételi tartalommal

A gyakorlatban azonban az adásvétel nem mindig ezzel a steril tartalommal jelenik meg. A magyar választott bírósági gyakorlat atipikus szerződések esetében abból indul ki, hogy *külön lehet-e választani* a atipikus szerződésen belül az adásvételi elemet.

ba) Adott esetben a felek által kötött keretszerződés *kereskedelmi képviseltről* szólt, melynek keretében a képviselő vásárolt is árut. A Magyar Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választott bíróság úgy ítélte meg, hogy bár a keretszerződésnek nem tárgya az adásvétel, az adásvételre vonatkozó részeket el lehet azon belül különíteni és e részekre a Bécsi Egyezményt kell alkalmazni (Vb/96038)

bb) A „Prágai szállodaépítés” esetében a jugoszláviai vevő szállodai szerelvényeket rendelt meg osztrák eladójától. A Prágában folyó építkezés kapcsán emellett a felek abban is megállapodtak, hogy eladó fel is szereli a szerelvényeket. A kialakult jogvitában a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara választott bírósága alkalmazta az egyezményt arra hivatkozva, hogy a szállított szerelvények *értéke messze meghaladja* a szerelési *munkák* értékét. Más szóval ebben a atipikus szerződésben az adásvételi és a munkavégzési elemek *értékének* egymáshoz viszonyított *aránya* döntött [7153/1992 sz. ítélet. *Clunet 119 (1992)*]. Az egyezmény ugyanis hangsúlyozottan csak adásvételi szerződésre alkalmazandó, azonban figyelembe veszi a nemzetközi gazdasági kapcsolatok sokszínűségét, a gazdasági élet valóságát. Ezért alkalmazható az egyezmény akkor is, ha vannak munkavégzési elemek a szerződésben, azonban ezek nem válnak túlnyomóvá [3. cikk (2) bek.].

bc) Ugyanígy alkalmazható az egyezmény vállalkozási elemeket is tartalmazó olyan adásvételi-szállítási szerződésre is, ha az árut a *jövőben kell előállítani*, feltéve hogy a vállalkozási elemek nem válnak túlnyomóvá [3. cikk (1) bek.]. Ilyenkor az a döntő szempont, hogy a vevő-megrendelő vagy az eladó-vállalkozó bocsátja-e rendelkezésre a szerződés tárgyát képező végtermékhez *szükséges anyagok lényeges részét*. Adott esetben a megrendelő által rendelkezésre bocsátott anyagok értéke csak egyhatoda volt az áru értékének. A magyar választott bíróság úgy ítélte meg (Vb/94131), hogy ez nem minősül az áru előállításához

szükséges anyagok lényeges részének; mivel a lényeges részt a másik fél adta el, a szerződést adásvételi szerződésnek minősítve alkalmazta az egyezményt.

c) Az egyezmény nem nyújt átfogó szabályozást – ami kimaradt belőle

Miután az egyezmény a szerződés megkötésére és anyagi jogi tartalmára vonatkozó jogi normák egységesítésére vállalkozott, értelemszerűen *kívül esnek* hatályán az adásvételi szerződés körébe tartozó, azonban az egyezmény által *nem szabályozott* kérdések.

Bár magától értetődő, hogy az egyezmény csak olyan kérdésekben alkalmazható, amelyeket szabályoz, az egyértelműség kedvéért a 4. cikk példászerűen két kérdést – mint szabályozni nem kívántat – kifejezetten *kiemel* az egyezmény tárgyi hatálya alól: a szerződés érvénytelenségét és a tulajdonjog átszállását. Nyilvánvaló, hogy az egyezmény kidolgozása során ezekben a kérdésekben már nem sikerült áthidalni az egyes jogrendszerek közötti különbségeket (Sándor T. 39.). Az egyezmény által nem szabályozott kérdésekben tehát a *lex causae* lesz alkalmazandó.

ca) A *furnérhámozó gépek* ügyében a jogvita abból adódott, hogy magyarországi székhelyű alperes-vevő nem fizette meg a németországi székhelyű felperesnek: az eladónak a vevő által előzőleg megtekintett használt gépekért járó vételárat (Legfelsőbb Bíróság 12.C 75 546/1998, Pf. VII. 23 932/1998, Pfv. X. 21 214/2000). Az alperes azzal védekezett, hogy egyrészt a szerződés érvénytelen, így nem jött létre, másrészt ha a bíróság úgy ítélné meg, hogy létrejött, arra az esetre az alperes hibás teljesítésre hivatkozik. A szerződés érvénytelenségét alperes a gépek korára vonatkozó tévedésére alapozta.

– A bíróság a szerződést egyértelműen ingó dolog nemzetközi adásvételére vonatkozóan minősítette, melyre a felek által választott jogként a magyar jogot kellett alkalmazni. Minthogy a magyar jognak ebben a tárgykörben az 1987. évi 20. törvényerejű rendelettel kihirdetett Bécsi Egyezmény tekintendő, a bíróság azt vizsgálta, hogy az egyezmény szabályozza-e a szerződés érvénytelenségét.

– A bíróság a 4. cikk példálódzó felsorolására figyelemmel [a] pont] megállapította, hogy az egyezmény nem szabályozza a kérdést. A legfőbb bírói szerv ezért a jogvitát ebben a vonatkozásban a választott magyar jog *egyéb* – a belföldi adásvételi szerződésre vonatkozó, tehát nem az egységes jog körébe tartozó – rendelkezései, nevezetesen a Ptk. 210. § (1) bekezdése alapján döntötte el. A bíróság megállapította, hogy tévedésről a vevő általi előzetes megtekintés miatt nem lehet szó, ezért a szerződést a Ptk. szerint érvényesen létrejöttnek minősítette.

– Más volt a helyzet a *hibás teljesítésre* hivatkozással. Mivel ezt a kérdést az egyezmény kimerítően rendezi, az eladó felelősségére vonatkozóan a 36., a vevő megvizsgálási kötelezettsége és a kifogásolás határideje tekintetében pedig a 38. és 39. cikk alapján vizsgálódott. Megállapította, hogy jóllehet az eladó általában felel az árunak minden olyan fogyatékoságáért, amely a kárveszélynek a vevőre való átszállásakor fennállt, az adott esetben felelőssége mégsem áll fenn. Az alperes ugyanis a vámot nem fizette meg, ezért a vámhivatal annak egy részét értékesítette, más részét pedig évekig szabadban tárolta. E tényekre tekintettel a bíróság megállapította, hogy a vevő a 38. cikk szerinti megvizsgálási kötelezettségét elmulasztotta, a 39. cikk (1) bek. alapján pedig elvesztette azt a jogát, hogy az áru minőségi hibájára hivatkozzon.

cb) Az egyezmény nem szabályozza a *minőségi hibával*, vagyis az áru szerződésszerűségének hiányával kapcsolatban (35–36. cikk) a *bizonyítási teher* kérdését sem.

A *ghánai kakaóbab* ügyében keletkezett jogvita 300 tonna kakaóbab adásvételére szóló szerződésen alapult, melyet svájci eladó és olasz vevő kötött. A szerződésben kikötötték, hogy a kakaóbab zsírtartalmának minimum 45%-nak kell lennie, melynek okmányokkal történő igazolása a fizetés feltétele volt. Az Olaszországba megérkezett szállítmány vizsgálata során kiderült, hogy a kakaóbab minősége nem felel meg az okmányokba foglalt tanúsítványnak. A vevő pert indított a svájci Ticino kantonjának bírósága előtt, melynek középpontjába az a kérdés került, hogy az áru már akkor hibás volt-e, amikor azt átadták a fuvarozónak. A bíróság utalt arra, hogy a bizonyítási teher kérdésében általában az alkalmazandó

jog dönt, azonban az egyezmény ebben a kérdésben hallgat. A bíróság utalt arra, hogy a szakirodalom is megosztott ebben a kérdésben: egyesek úgy vélik, hogy az egyezmény implikálja a vevőre telepített bizonyítási terhet, míg mások a kérdés eldöntését a *lex causae*-ra bíznák. A bíróságnak végül is nem kellett választania a két jogrendszer között, mert a *lex causae*: a svájci jog is a vevőre hárította a bizonyítás terhét (*Repubblica e Cantone del Ticino, La seconda Camera civile del Tribunale d'appello; 12.97.00193. CLOUT Case 253.*).

cc) Nem rendelkezik az egyezmény az *elévülés* kérdéséről sem, azonban erre nem a *lex causae*, hanem egy másik nemzetközi szerződés: a nemzetközi adásvételre vonatkozó elévülési időről szóló *1974-ben kötött* és 1988-ban hatályba lépett *New York-i Egyezmény* alkalmazandó. Ezt a nemzetközi szerződést Magyarországon az 1989. évi 1. törvényerejű rendelet hirdette ki. Az egyezményhez az Egyesült Államok kivételével fontos fejlett ipari országok nem csatlakoztak, így jelentősége korlátozott.

cd) *Gránitszállítás* ügyében keletkezett jogvita olasz eladó-felperes és svájci vevő-alperes között a vételár megfizetéséért (*Kantonsgericht Kanton Wallis (Zivilgerichtshof I.); Cl 98 9, 1998. június 30-i ítélet, CLOUT Case 255*). A per során alperes elismerte fizetési kötelezettségét, és a felek nem vitatták a Bécsi Egyezmény alkalmazandóságát sem, azonban vita alakult ki a fizetés *valutaneme* kérdésében. A bíróság az egyezmény *4. cikkére* hivatkozva úgy foglalt állást, hogy a valuta neme nincs szabályozva, ezért ebben a kérdésben a *lex fori* kollíziós szabályainak alkalmazásával az eladó joga alkalmazandó: az olasz jog olasz lírában való fizetést írt elő, így a bíróság ennek megfelelő ítéletet hozott.

ce) Nem az egyezmény, hanem a kollíziós norma utalása révén alkalmazandó jog alapján kell dönteni a felek cselekvőképessége kérdésében is.

d) Csak részben szabályozott kérdés – a termékfelelősség

Az egyezmény nem vonatkozik a termékfelelősség személyeknek okozott károkra vonatkozó részére; dolgokban okozott károkra azonban igen (*5. cikk*).

2. 3. A fentiekben tisztáztuk, hogy az egyezmény alkalmazásában mi minősül árunak, valamint adásvételnek, azaz körülhatároltuk az egyezmény tárgyi hatályát. Arra a kérdésre, hogy mi minősül az egyezmény alkalmazásában *nemzetközi* adásvételnek, így az arra vonatkozó szerződés mikor minősül nemzetközi adásvételi szerződésnek, a *személyi hatály* szabályozása ad választ.

3. Az egyezmény személyi hatálya

3. 1. A személyi hatály fogalmazza meg a jogviszonynak azt a *nemzetközi elemét*, amelyet az egyezmény *lényegesnek* minősít. Ez az az elem, amitől egy adásvételi szerződés nemzetközi adásvételi szerződésé „minősül át” és ezért kikerül a nemzeti polgári jog köréből, következésképpen *átkerül* a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogába. Az egyezmény a lényeges nemzetközi elemet kizárólag egyetlen körülményben: abban látja, hogy a felek *telephelye különböző államokban van* [*1. cikk (1) bek.*]. Közömbös tehát a felek állampolgársága vagy (jogi személyek esetén) honossága, de az sem követelmény, hogy az árut egyik országból a másikba szállítsák, vagy az, hogy az ajánlat megtetele és annak elfogadása különböző országban történjen. Ezek a körülmények is nemzetközi elemként szerepelhetnek egy adásvételi jogviszonyban, azonban az egyezmény nem tekinti azokat lényegesnek: emiatt nem emeli ki őket a nemzeti polgári jogok (*lex causae*-ként) alkalmazása köréből.

Mindenesetre jogbiztonsági okokból az *1. cikk (2) bekezdése* további követelményként előírja, hogy a nemzetközi jellegnek a felek számára legkésőbb a szerződés megkötésekor *felismerhetőnek* kell lennie. A feleknek tehát – akár a szerződésből, akár a felek közléseiből, akár korábbi üzleti kapcsolatuk alapján – *tudniuk kell, hogy nemzetközi adásvételi szerződést kötnek*. Nyilvánvaló: jogvita esetében annak a félnek kell bizonyítania, hogy a nemzetközi jelleget nem ismerhette fel, amelyik erre hivatkozik – a bizonyítási teher azt terheli, aki ezt

állítja. Az erre hivatkozó félnek tehát bizonyítania kell: nem tudott arról, hogy szerződő partnerének telephelye másik államban van.

Ugyancsak jogbiztonsági okokból rendezi az egyezmény azt az esetet, amikor valamelyik félnek *több telephelye* van: ilyenkor azt kell telephelynek tekinteni, amelyek a szerződéssel és annak teljesítésével a legszorosabb kapcsolatban van (10. cikk). Ha pedig valamelyik félnek nincs telephelye, akkor *szokásos tartózkodási helye* dönt a lényeges nemzetközi elem fennállása kérdésében.

3. 2. A telephely *fogalmát* az egyezmény nem tisztázza: értelemszerűen az *üzleti tevékenység* helyéről van szó, hiszen a jogszabály nem a fogyasztói [2. cikk a) pont], hanem a kereskedelmi-üzleti célú adásvételt szabályozza. Üzleti tevékenységet persze egy kereskedelmi vásáron is ki lehet fejteni, azonban egy vásári „stand”, ideiglenes iroda vagy egy szerződéskötési jogosultsággal nem rendelkező raktár még nem telephely. A telephelynek jogilag nem kell ugyan önállóan lennie, de *tartósan létező, meghatározott jogosultságokkal rendelkező* helynek kell lennie (Sándor Tamás, 23.)

4. Az egyezmény területi hatálya

Az egyezmény területi hatályát az 1. cikk (1) bek. a) és b) pontja rendezi. A területi hatállyal – a tárgyi és a személyi hatályon túlmenően – a felek jogviszonyának *újabb feltételeket* kell teljesítenie ahhoz, hogy arra az egyezmény legyen alkalmazható. Az 1. cikk (1) bek. a) és b) pontjába foglalt két feltétel *vagylagos*.

– Vagy arra van szükség, hogy azok az államok, ahol a felek telephelye található, *szerződő államok* legyenek,

– vagy arra, hogy ha a telephelyek (vagy az egyik telephely) nincsenek is szerződő államokban, de legalább a *fórum nemzetközi kollíziós magánjogának szabályai olyan állam jogának alkalmazását írják elő, amely szerződő állam*.

Az *első* esetben az egyezményt saját rendelkezésénél fogva, tehát *autonóm* módon, a *második* esetben viszont a *lex fori* kollíziós joga alapján, tehát *kollíziós* jogi úton fogják alkalmazni. Utóbbi esetben ismét két lehetőség van: a kollíziós szabályok ugyanis egyrészt lehetőséget adnak a felek jogválasztására (*lex pro voluntate*), másrészt ennek hiányában utalnak az alkalmazandó jogra (rendszerint az eladó jogára – *lex causae*).

4. 1. *Autonóm módon* [1. cikk (1) bek. a) pont] alkalmazta a német Szövetségi Legfelső Bíróság az Egyezményt német eladó-felperes és francia vevő-alperes közötti – *mandulakrém* szállítására vonatkozó – perben, ahol a jogvita előkérdését képezte az, hogy az eljáró bíróságnak van-e joghatósága (*Bundesgerichtshof, VIII ZR 154/95, CLOUT Case 268*). A bíróság a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott ítéletekkel és végrehajtásukkal kapcsolatos EK-egyezményre: az ún. *Brüsszeli Egyezményre* hivatkozva a joghatóságot a teljesítés helye szerint kívánta megállapítani. Minthogy a felek között a teljesítés helye is vitatott volt, a joghatóság megállapítása nyilvánvalóan attól függött, hogy az alkalmazandó jog alapján mi tekintendő a teljesítés helyének. A bíróság abból indult ki, hogy mindkét fél telephelye szerződő állam területén van, ezért a felek jogviszonyára az egyezményt alkalmazta, a teljesítés helyét pedig annak *31. cikke* alkalmazásával állapította meg.

4. 2. *A kollíziós jogi útnak* [1. cikk (1) bek. b) pont] két lehetősége van.

a) A felek jogválasztásának hiányában, tehát a *fórum kollíziós szabályának utalása* révén alkalmazta a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett választott bíróság az egyezményt magyar eladó és német vevő közötti jogvitában akkor, amikor az egyezmény még csak Magyarországon volt hatályban. A magyar kollíziós jogszabály: a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 25. § a) pontja ugyanis ez esetben az eladó székhelye szerinti ország jogára utalt (VB/92205).

b) A felek *jogválasztásán* alapuló kollíziós út a bíróságok azon gyakorlatán alapul, hogy valamely jogrendszer választása értelemszerűen a belső joggá vált egyezmény: a nemzetközi adásvételi szerződésekre vonatkozó *lex specialis* kikötését jelenti. A német Szövetségi Leg-

felső Bíróság gyakorlata szerint általánosságban a „német jog” választása *automatikusan vezet az egyezmény* választásához, mivel ha a felek ezt el kívánják kerülni, akkor éppen a belföldi (nem nemzetközi) adásvételre vonatkozó általános polgári jog (pl. a BGB vagy a HGB) alkalmazását kellene világosan kikötniük.

ba) A *török zöldségkereskedő* ügyében a düsseldorfi felsőbíróság előtti perben – a jogvita egy, a török eladó által német vevőnek szállított nagy mennyiségű zöldségszállítmánnyal kapcsolatos szerződés alapján alakult ki (*OLG Düsseldorf 1993. január 8-i ítélete*). Mivel Törökország nem tagja az egyezménynek, azt nem lehetett autonóm módon, azaz az 1. cikk (1) bek. a) pontja alapján alkalmazni. A felek azonban az eljárás folyamán a német jog választásában állapodtak meg. A felsőbíróság a jogválasztást akceptálva arra a következtetésre jutott, hogy ez esetben az 1. cikk (1) bek. *b) pontja* szerinti esetről van szó: a német nemzetközi kollíziós magánjognak a jogválasztást lehetővé tévő szabálya vezetett egy szerződő állam jogához. A felsőbíróság ezért a jogvitát az egyezmény alkalmazásával döntötte el.

bb) A *Benetton-reklám* ügyében a német Szövetségi Legfelső Bíróság leszögezte, hogy a „német jog” választása éppen hogy nem az egyezmény kizárását jelenti, hanem azt, hogy a felek az egyezményt *mint a német jog szerves alkotórészét* választották (*Magnus, 649.*).

bc) A magyar választott bírósági gyakorlat is azon az állásponton van, hogy ha a felek egy szerződő állam jogát választják, akkor a Bécsi Egyezmény alkalmazandó még akkor is, ha felek erre nem is gondoltak, mivel az *egyezmény – a nemzetközi adásvételi szerződés vonatkozásában – az érintett állam belső joga* (*Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett választott bíróság Vb/94124, Vb/96038*).

bd) Ha tehát a felek valamely szerződő állam jogát választják, de nem az egyezményt kívánják szerződésükre alkalmazandónak rendelni, akkor ebben *kifejezetten* meg kell állapodniuk és célszerű az adott ország szóban forgó polgári törvénykönyvét vagy más jogszabályát kifejezetten is megjelölni, hozzátéve, hogy az egyezmény alkalmazását *pedig ki kívánják zárni*. A jogválasztásra a felek által alkalmazott általános szerződési feltételekben vagy szabványszerződésben is sor kerülhet.

A nemzetközi kollíziós magánjog alapintézményének: a kötelmi jogviszonyokban a jogválasztásnak a lehetővé tétele tehát a felek *akarati* autonómiájának kifejeződése. Az egyezmény alkalmazásának kizárására azonban a polgári jogi *magánautonómia* alapján is sor kerülhet, amelyet a kötelmi jog diszpozitivitása fejez ki.

5. Magánautonómia és diszpozitivitás – ha a felek maguk zárják ki az egyezmény alkalmazását

5. 1. Az egyezmény a kötelmi jogok szerződési szabályainak diszpozitivitásából kiindulva tiszteletben tartja a felek *magánautonómiáját*: szerződési szabadságát, vagyis azt, hogy szerződéses jogviszonyuk tartalmát szabadon alakítják. Az egyezmény *egészének diszpozitív* voltát a 6. cikk deklarálja: ennek alapján a felek az egyezmény alkalmazását *teljes egészében vagy részben kizárhatják (opting out)*, sőt egyes rendelkezései helyébe szerződésükben más, attól eltérő kikötésben állapodhatnak meg. Ebből az következik, hogy a kizárásnak a felek közös és kifejezett nyilatkozatával kell történnie.

Egy szakmai szövetség: a *Grain and Feed Trade Association* szabványszerződése pl. a következőképpen fogalmaz: „A szerződésre nem alkalmazható: ... b) az áruk nemzetközi adásvételéről szóló ENSZ Egyezmény...” Hallgatólagos kizárásra is lehetőség van, azonban a felek akaratát ilyenkor egyértelműen meg kell tudni állapítani. Ilyennek minősül az, ha a felek nem szerződő állam jogának alkalmazását választják.

5. 2. A jogválasztás és az egyezmény diszpozitivitása tehát szorosan összefügg: mindkettő az egyezmény kizárásához *vezethet*, azonban azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy előbbi a nemzetközi kollíziós magánjog (akarati autonómia), utóbbi pedig a polgári jog (magánautonómia) intézménye.

A Bécsi Egyezmény hatályával kapcsolatban elmondottakat az alábbiakban lehet összegezni.

– Az egyezmény meghatározza tárgyi, személyi és területi hatályát, és ezzel a nemzetközi adásvétel egységes joga alkalmazásának *feltételeit*.

– A *tárgyi* hatályt az fejezi ki, hogy áruk adásvételéről van szó. A *személyi* hatályt az, hogy nemzetközi adásvételről van szó, amikor tehát a szerződő felek telephelyei különböző államokban vannak. A *területi* hatályt, hogy legalább az egyik telephelynek a szerződő állam területén kell lennie (autonóm alkalmazás), vagy pedig a fórum kollíziós szabályainak valamelyik szerződő állam jogára kell utalnia (kollíziós jogi út).

– A kollíziós jogi úton az egyezmény *lex causae*-ként, vagy a felek által kikötött *lex pro voluntate*-ként is alkalmazandó lehet.

– A *lex pro voluntate* magában foglalja azonban azt a – nemzetközi kollíziós magánjog által kínált – lehetőséget, hogy a felek nem szerződő állam jogának, vagy szerződő állam belső polgári jogának választásával *kizárják* az egyezmény alkalmazását. A kizárással azonban az egyezmény diszpozitivitása miatt a szerződésben is sor kerülhet.

III. A BÉCSI EGYEZMÉNY ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEI

1. Az általános rendelkezések köre

A Bécsi Egyezmény „általános rendelkezések” cím alatt a következő kérdéseket szabályozza:

- jogértelmezés és a joghézag,
- a felek nyilatkozatainak értelmezése (akarati és nyilatkozási elv),
- a kereskedelmi szokások szerepe.

2. Jogértelmezési szabályok és a joghézag

2. 1. A hibás szőlőtőkeviasz esete

Egy német eladó-alperes szőlőtőkék kezelésére szolgáló viaszt adott el osztrák vevőjének: a felperesnek. A kezelés után a szőlőtőkék károsodtak, ezért a vevő pert indított eladó ellen nem szerződésszerű (hibás) teljesítés miatt, és kártérítést követelt. Az első fokon eljáró német bíróság az egyezmény 35. cikk (1) bekezdését alkalmazva megállapította, hogy a teljesítés nem szerződésszerű, ezért eladót kártérítésre kötelezte (*Oberlandesgericht Zweibrücken; 8 U 46/97. CLOUT Case 272.*). Fellebbezés folytán az ügy jogerősen a német Szövetségi Legfelső Bíróság döntötte el, amely megállapította: az első fokon eljáró bíróság nem tisztázta azt, hogy vevő eleget tett-e az egyezmény 77. cikke alapján öt terhelő kárenyhítési kötelezettségének (*Bundesgerichtshof; VIII ZR 121/98. CLOUT Case 271.*). Erre ugyan újabb eljárásban is sor kerülhetne, azonban a kártérítés és a jogosult kárenyhítési kötelezettsége szorosan *összefüggő* kérdés, mely *eljárási jogilag együttesen*, az ügy érdemében határozó ítéletben döntendő el. Ez viszont már az egyezmény által nem szabályozott eljárási jogi kérdés: nem tekinthető az egyezménybeli joghézagnak, amelyet az egyezmény 7. cikkének alkalmazásával ki lehetne tölteni. Ellenkezőleg: olyan kérdésről van szó, amelyet az egyezmény nem szabályoz, így arra a német polgári eljárási jog rendelkezései alkalmazandók; ezek viszont a két kérdésnek az ügy érdemében döntő ítéletben való együttes eldöntését írják elő. A Legfelső Bíróság ezért az első fokon eljáró bíróságot új eljárásra utasította.

Az ügy tanulsága az, hogy az egyezmény alkalmazásában *különbséget kell tenni* joghézag és a nem szabályozott kérdések között. *Joghézagnak* csak azt lehet tekinteni, amelyet az egyezmény *szabályoz* ugyan, de *nem kimerítően*. Ha viszont a szóban forgó kérdést (mint a

fenti eljárási jogi problémát) az egyezmény nem szabályozza, akkor joghézagról nincsen szó, ezért a kérdést az egyezmény keretén belül megoldani nem lehetséges.

A joghézag és a jogértelmezés kérdése *szorosan összefügg*, de mégis két különböző problémáról van szó. A jogértelmezés az egyezmény egészének jogalkalmazói kezelésére vonatkozik, míg a joghézag a szabályozott, de nem kimerítően szabályozott kérdések – adott esetben, de nem kizárólag – jogértelmezéssel való kitöltésére.

2. 2. A *jogértelmezés* kérdésében az egyezmény azokra a veszélyekre tekintettel tartalmaz rendelkezést [7. cikk (1) bek.], hogy nemzetközi jogegységesítés esetén nincs a jogalkalmazó bíróságok fölött álló „legfelső” bíróság, amely az *egységes értelmezést* biztosítani tudná. Fennáll tehát annak a veszélye, hogy a nemzeti bíróságok – a saját jogi tradícióik, dogmatikai felfogásuk szerint értelmezve az egységes jogot – szétzilálják az egyezmény gyakorlati alkalmazását, aminek következtében éppen az az előny nem realizálódik, amit a jogegységesítéstől várnak: a nemzetközileg egységes döntéshozatal. Az egyezmény ezért *saját maga* tartalmaz a jogegység biztosítását célzó jogértelmezési szabályt annak érdekében, hogy lehetőleg *elkerülhetővé* tegye az egyes nemzeti jogok elveire történő hivatkozást (Sándor Tamás, 45.).

A 7. cikk (1) bekezdése szerint az egyezmény értelmezése során *három elvet* kell figyelembe venni:

- az egyezmény *nemzetközi jellegét* (tehát hogy nem egy állam belső jogrendjéről van szó),
- az *egységes jogalkalmazás* követelményét,
- végül a *jóhiszeműségnek* a nemzetközi kereskedelembe való érvényesítését.

Az *első elv* jelentősége az, hogy fékezni kívánja a nemzeti jogalkalmazót abban, hogy értelmezési probléma esetén azonnal saját – egyébként sem a nemzetközi gazdasági kapcsolatok viszonyaira szabott – belső jogához nyúljon vissza. Az egyezmény ugyan belső joggá vált, de ez nem a nemzeti jogalkotó szuverén jogalkotói aktusa, hanem jogforrástani szempontból *nemzetközi eredetű jogforrás*. Ez a szabályösszesség a belső jogon belül jól elkülönül a nem nemzetközi adásvétel szabályaitól, azoktól eltérő koncepción alapul, sajátos belső struktúrája van, ezért szabályait *mindenekelőtt saját belső összefüggéseiből kell értelmezni*.

A *második elv* jelentősége is az, hogy a bíróságok gyakorlata ne zilálhassa szét az egyezmény egységes rendszerét. Ha pl. az egyezmény „ésszerű” határidőn belüli intézkedésről beszél, akkor az egységes alkalmazás követelménye annyit jelent, hogy ez sohasem „értelmezhető át” azonnalivá.

A *harmadik elv* szerepe a belső polgári jogokban ismertnek felel meg: többnyire kiegészítő jelleggel más rendelkezések értelmezésénél nyúlnak vissza hozzá.

9. 3. A *joghézag* problémája az egyezmény felfogásában abban áll, hogy olyan kérdéseket kell a joghézag kitöltésével megválaszolni, melyek az egyezményben szabályozott ügyekkel összefüggenek ugyan, de amelyekre kifejezett rendelkezést az egységes jog nem tartalmaz [7. cikk (2) bek.].

A joghézag kitöltésére az egyezmény *két lehetőség* közötti választást tesz lehetővé: *első sorban* az egyezmény alapjául szolgáló általános elveket, *másodsorban* pedig ilyen elvek hiányában a *lex causae* szabályaihoz való visszanyúlást. Az eljáró bíróság tehát kötvé van ehhez a *sorrendhez*, mivel a (2) bek. a „kell megoldani” fordulatot használja: a *lex causae*-hoz tehát csak akkor lehet visszanyúlni, ha az Egyezmény alapjául szolgáló általános elvek segítségével nem sikerül a joghézagot kitölteni. Az általános elveket az egyezmény közelebbről nem határozza meg: nem csak az *egyezményből közvetlenül* kiolvasható, hanem a *nemzetközi kereskedelemben kialakult általánosan elfogadott elvek* is figyelembe jöhetnek.

A joghézag problémáját tehát – az (1) bek. értelmezési szabályaira is figyelemmel

- elsősorban az *egyezmény kiterjesztő értelmezése*, vagy *analógia* révén kell megoldani;
- ezt követően lehet az egyezmény alapjául szolgáló *általános elvekhez*, végül pedig
- a fórum kollíziós jogának utalása által kijelölt *lex causae*-hoz visszanyúlni.

3. A felek jognyilatkozatainak értelmezése (akarati és nyilatkozási elv)

3. 1. A német eladó-felperes által francia vevőnek-alperesnek szállított *mandulakrém ügyében* (Bundesgerichtshof; VII. ZR 154/95. CLOUT Case 268) szerződéses megállapodás híján és az egyezmény alkalmazásával a teljesítés helye az eladó telephelye volt (31. cikk). A felek között azonban olyan – az árat is érintő – megállapodás jött létre, mely szerint az árut eladónak „elvámolatlanul, az adó megfizetése nélkül, de a fuvar költségek megfizetésével kell a vevő telephelyének kapujához eljuttatni”. A kérdés az volt, hogy a feleknek ez a megállapodása arra vonatkozott-e, hogy élve az egyezmény diszpozitivitásából (6. cikk) adódó lehetőséggel, eltérően állapodtak-e meg a teljesítés helye vonatkozásában. A bíróságnak – mint jognyilatkozatot – értelmeznie kellett a felek megállapodását: az egyezmény 8. cikk (1) bekezdésének alkalmazásával arra a következtetésre jutott, hogy a nyilatkozat nem az eladó teljesítésének helyére vonatkozó, az egyezménytől eltérő megállapodás, hanem csupán egy „leíró jellegű kijelentés” (az angol nyelven közzétett szövegben: *descriptive statement*), amelyet az árral kapcsolatban tettek. A nyilatkozatot úgy lehet érteni (értelmezni – *could have been understood*), hogy az áru vevőhöz való *eljuttatásának költségei* viselésére vonatkozott, de nem kívánták a felek megváltoztatni az eladói teljesítésnek az egyezményben rögzített helyét. A teljesítés helye tehát az eladó telephelye.

10. 2. Hogyan szabályozza az egyezmény 8. cikke a felek jognyilatkozatainak értelmezését?

A szabály nem fogadja el egyértelműen *sem az akarati, sem a nyilatkozási elvet*, hanem a kettő között jól sikerült – háromlépcsős – *kompromisszumot* hoz létre.

– Az *első lépcső* az *akarati elv* alapján áll: a jognyilatkozatot (vagy más magatartást) jogvita esetén *a fél szándéka szerint* kell értelmezni, feltéve hogy erről a másik fél *tudott* (vagy tudnia kellett). A nyilatkozatot tévő félnek kell tehát bizonyítania azt, hogy mi volt szándéka, továbbá azt, hogy erről a másik fél tudott, vagy tudnia kellett [8. cikk (1) bek.].

– Ha a bizonyítás nem vezet eredményre, *második lépcsőben* a *nyilatkozási elv* jut érvényre: a másik félnek (a nyilatkozat címzettjének) kell bizonyítania, hogy szerződéses partnere nyilatkozatát úgy kell értelmezni, ahogyan ő értelmezte. Ennek mércéje *objektív*: azt kell bizonyítania, hogy így értelmezné a nyilatkozatot egy *hasonló helyzetben lévő, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között* [8. cikk (2) bek.]. Az ésszerűen gondolkodó személy (*reasonable person*) az angolszász jogok tipikus kategóriája: általánossága ellenére a harmadik lépcső segítségével jól alkalmazható. Az egyezmény gondolatvilágában a kategória az ésszerűtlenül cselekvő személy kiszűrését célozza. Ha valaki a nemzetközi kereskedelemben ésszerűtlenül cselekszik, az annyit jelent, hogy magatartása szakmailag, intellektuálisan vagy erkölcsileg nem éri el a nemzetközi kereskedelem általános színvonalát (*Bianca – Bonell, 221.*). A felek nyilatkozatainak értelmezésével kapcsolatban ez azt jelenti, hogy csak annak az értelmezésnek van jogi relevanciája, létjogosultsága, amely megfelel az ésszerűen gondolkodó személy felfogásának.

– A *harmadik lépcső* – a 8. cikk (3) bek. – az előző kettő alkalmazásához segítséget nyújtva a *konkrét egyedi eset valamennyi jelentős körülményét* rendeli figyelembe venni annak megállapításánál, hogy mi a fél szándéka, és hogy hogyan kell megítélni az ésszerűen gondolkodó személyt. E körülmények közé tartoznak pl. a felek közötti tárgyalások, a köztük kialakult üzleti gyakorlat, és általában véve a kereskedelmi szokások.

10. 3. A bírósági gyakorlat a 8. cikk alapján értelmezi a felek jognyilatkozatait az általuk használt nyelv kérdésében. A *konyhabútor-filmburkoló gépek esetében* [Landgericht Heilbronn 1997. 09. 15-i ítélet, [3 KFH O 653/93] CLOUT Case 345.] a német eladó, a későbbi alperes konyhai bútorokra filmburkolatot felhelyező gépeket adott el olasz vevőjének, aki azt továbblízingelte egy bútorgyártó vállalatnak, a későbbi felperesnek. A tárgyalásokat olaszul folytatták, és a szerződést is olasz nyelven szövegezték, amelyhez azonban hozzáfűzték az eladó német nyelvű általános szerződési feltételeit: ezek az eladó felelősségét jelentősen korlátozó klauzulát tartalmaztak. A gépek nem működtek megfelelően, a vevő által felkért szakértő pedig megállapította, hogy azok hibásak. A vevő ekkor engedményezte

követeléseit a lízingbe vevőre, aki pert indított az eladó ellen: alapvető szerződésszegés miatt azonnal elállt a szerződéstől, a vételár visszafizetését és kártérítést követelt.

A bíróság az egyezményt alkalmazta, mivel mindkét fél telephelye szerződő államban volt [1. cikk (1) bek. a) pont]. Az egyezmény nem szabályozza ugyan részletekbe menően és kifejezetten azt a kérdést, hogy hogyan válnak az általános szerződési feltételek a szerződés részévé, azonban a felek jognyilatkozatainak értelmezése [8. cikk] ebben a vonatkozásban is alkalmazandó szabály. Az általános szerződési feltétel is a fél jognyilatkozata, amelynek értelmezésében – figyelemmel a 7. cikk (2) bekezdésére – a 8. cikk elveiből kell kiindulni. Ennek alapján a bíróság úgy vélte: minthogy a felek közötti tárgyalások olaszul folytak és a szerződés is ezen a nyelven fogalmazták, a szerződés részévé tett általános szerződési feltételeket is olaszul kellett volna megfogalmazni (lefordítani). A német nyelvű általános feltételek tehát a szerződés szempontjából érvénytelenek, azok felelősségkorlátozó kikötése sem érvényesíthető, így az eladó nem mentesülhet a szerződésszegésért való felelősség alól. A bíróság jogosnak ítélte az alapvető szerződésszegés miatti elállást (49. cikk), helyt adott felperes követelésének és kötelezte eladót a vételár visszafizetésére [49. cikk (1) bek. 81. cikk (1)–(2) bek.], valamint kártérítés megfizetésére [74. cikk].

A bíróság elutasította eladónak a belföldi adásvételi szerződésekre vonatkozó német belső (nem egységes) jogra – a polgári törvénykönyvre (BGB) – alapított azon kifogását is, hogy alperes nem szabott póthatáridőt a szerződésszerű teljesítésre. Az ítélet hangsúlyozta, hogy a német jog az egyezmény 4. és 7. cikkei szerint csak olyan kérdésekben alkalmazható, melyeket utóbbi nem szabályoz. Az eladó szerződésszegése esetére szóló igényekkel azonban a 45–52. cikkek részletesen foglalkoznak, így a német joghoz nem lehet visszanyúlni.

4. A kereskedelmi szokások szerepe

4. 1. A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a kereskedelmi szokások jelentősége óriási. *Funkciójuk* az, hogy a gyakorlatban kialakult és bevált eljárás módok, megoldások a szerződések *értelmezésére, magyarázatára*, sőt: esetleg *kiegészítésére* szolgáljanak abban az esetben, ha a szerződés az adott kérdést *nem* rendezi. A Bécsi Egyezmény 8. cikk (3) bekezdése széles értelemben: *általános* megfogalmazásban használja a kereskedelmi szokás fogalmát, mivel a jognyilatkozatok értelmezésével foglalkozik.

11. 2. A kereskedelmi szokások és a szerződés tartalma közötti kapcsolatot viszont a 9. cikk rendezi: azt a kérdést szabályozza, hogy mely szokások válnak a szerződés tartalmává – akár a felek kikötése révén [(1) bek.], akár a nélkül [(2) bek.]. Két esetről van tehát szó.

– Az *első* esetben az egyezmény diszpozitivitása által nyújtott lehetőséggel élnek a felek: az általuk kikötött – az egyezménytől eltérő – *nemzeti és nemzetközi szokások*, mint szerződéses megállapodások *megelőzik-lerontják* az egyezmény szabályait. A szerződési szabadság fejeződik ki abban, hogy a felek szabadon alakítják szerződéses jogviszonyukat. Ugyanilyen hatása van annak a *korábbi üzleti-kereskedelmi gyakorlatnak*, melyet a felek egymás között kialakítottak. Ilyen gyakorlat vonatkozhat a számlák vagy más okmányok kialakításának, vagy az igények bejelentésének rendjére (Mádl–Vékás: 338.).

– A *második* eset [9. cikk (2) bek.] két vonatkozásban is *eltér* az elsőtől: egyrészt a *ki nem kötött kereskedelmi szokások* érvényesüléséről van szó, másrészt pedig *csak* nemzetközi szokásokról. Eszerint az egyezmény a felek hallgatólagos megállapodása *fikciójának* alkalmazásával *beemeli* a szerződés tartalmába a felek által *ki nem kötött* nemzetközi szokások egy meghatározott körét. A (2) bek. szerint „...a feleket úgy kell tekinteni, mint akik szerződésükre ... hallgatólagosan alkalmazni rendelték minden olyan szokást, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett...”.

A jogbiztonság érdekében az egyezmény azonban *szűkítő feltételeket* szab ahhoz, hogy ezek a szokások a szerződés tartalmává váljanak. A szűkítő feltételek a következők:

– a felek a szokást *ismerték* vagy ismerniük kellett,

– széles körben ismert *nemzetközi* szokásról van szó, végül:
– a kereskedelem szóban forgó *ágában* azt *rendszeresen* alkalmazzák. *Összefoglalva*: a felek által ismert, a szakmában rendszeresen alkalmazott nemzetközi szokásról lehet csak szó. E szokások azonban az említett törvényi fikció révén a szerződés részévé válnak, és mint szerződéses kikötések az egyezmény diszpozitív szabályaival *szemben is* érvényesülnek.

4. 3. A szokások ilyen *nagy jelentősége* megfelel a nemzetközi gazdasági kapcsolatok *sajátos igényeinek*, ugyanakkor *nem teremt jogbizonytalanságot*, hiszen beszivárgásokra csak meghatározott feltételekkel és körben kerülhet sor. Az azonban nyilvánvaló, hogy egy nemzetközi adásvételi szerződés megkötése nagy felkészültséget igényel, hiszen feltételezi az akár kikötés nélkül is a szerződés tartalmává váló szokások ismeretét.

IV. A SZERZŐDÉS MEGKÖTÉSE A BÉCSI EGYEZMÉNY SZERINT

Az egyezmény által szabályozott *első* nagy kérdéskör a szerződés megkötése és módosítása.

1. A Pratt & Whitney kontra MALÉV per

A *Pratt & Whitney kontra MALÉV perben* (ld. részletesen: *Vida, 452*) a jogvita tárgyát az képezte, hogy a felek tárgyalásai, levelezései, megállapodásai alapján *létrejött-e* adásvételi szerződés. A magyar *Legfelsőbb Bíróság* ítéletében (*Gf. I. 31 349/1992*) a Bécsi Egyezményt alkalmazva foglalt állást a kérdésben.

1. 1. A *tényállás* szerint az *amerikai Pratt & Whitney*, a *felperes* és a *magyar MALÉV*: az *alperes* között 1990 ősze óta *tárgyalások* folytak arról, hogy felperes milyen feltételek mellett cserélné ki alperes szovjet gyártmányú TU–154 típusú repülőgépeiben a korszerűtlen hajtóműveket az általa gyártott PRATT JT 8D–219-es típusú motorokra. A felek *emellett* arról is tárgyaltak, hogy felperes szállítaná az alperes által vásárlandó új repülőgépekhez a P&W 4000-es sorozatú motorokat – erre nézve felperes 1990. november 9-én ajánlatot tett. Az *első* tárgykörre vonatkozóan felek 1990. december 4-én szándéknyilatkozatot írtak alá, melyben kifejezték azt a szándékukat, hogy egymással szerződést kívánnak kötni, azonban felperes a szerződés megkötését attól tette a nyilatkozatban *függővé*, hogy alperes a második tárgykörre vonatkozó 1990. november 9-i ajánlatát elfogadja-e.

Felperes 1990. december 14-én az 1990. november 9-i ajánlat helyébe lépő *két új alternatív ajánlatot* tett, amelyet 1990. december 21-ig tartott fenn: azért két ajánlatot, mert ebben az időben a MALÉV két repülőgépgyártó vállalattal is tárgyalt új repülőgépek motor nélküli megvételéről. A két változatnak megfelelően az egyik ajánlatban a felperes P&W 4056-os, a másikban P&W 4152 vagy 4156–A típusú motort ajánlott. Az ajánlatokon felperes pontosan megjelölte, hogy alperesnek elfogadás esetén hol kell azokat aláírnia.

Alperes azonban egyiket sem írta alá, hanem az ajánlati kötöttség lejártá napján: 1990. december 21-én *levelet* küldött felperesnek, melyben értesítette, hogy a megvásárolandó új repülőgépekhez a P&W 4000 típusú motort választja. A levélben alperes utalt arra, hogy elfogadó nyilatkozata mindenben a felperes 1990. december 14-én kelt ajánlatán alapul. 1991. március 25-én alperes közölte felperessel, hogy *mégsem* tőle vásárol motorokat; felperes még aznap kifejtette azon jogi álláspontját, hogy alperes határozottan és visszavonhatatlanul elkötelezte magát a P&W 4000 típusú motorok vásárlása mellett.

1. 2. Minthogy alperes ezt az álláspontot nem osztotta, Pratt & Whitney 1991 júliusában *keresettel* fordult a magyar bíróságához, és kérte annak *megállapítását*, hogy a *szerződés érvényesen létrejött*, valamint annak megállapítását, hogy az alperes azt *megszegte*: kérte ennek megfelelően alperes teljesítésre kötelezését. Alperes ezzel szemben arra hivatkozott, hogy felperes 1990. december 14-én kelt ajánlatai *tartalmuknál fogva nem minősülnek szer-*

ződéses ajánlatnak, mert nem tartalmazzák az ügyben alkalmazandó Bécsi Egyezmény 14. cikk (1) bekezdésében megkívánt adatokat.

1. 3. Az *első fokon* eljáró bíróság a szerződés létrejötte kérdésében döntő részítéletében megállapította, hogy a szerződés *létrejött*, mert a felperes 1990. december 14-i ajánlatai kellően meghatározottak: tartalmazzák az áru, a mennyiség és az ár meghatározását. Az árut az alperesnek a megvásárlandó repülőgépek típusával kapcsolatos döntése eldöntötte, a mennyiséget ugyancsak az e döntésnek megfelelően vásárlandó repülőgépek száma határozta meg, míg a vételárát a felperes által küldött ajánlat minden ott felsorolt típusra nézve közölte. Azt a tényt, hogy a motor típusát alperes választhatta ki az ajánlat alapján, a bíróság „egyoldalú hatalmasságnak” minősítette. Ennek megfelelően a bíróság az alperes 1990. december 21-én kelt nyilatkozatát az ajánlat elfogadásának minősítette, minthogy az az 1990. december 14-i felperesi ajánlatra hivatkozott. A részítélet ellen az alperes fellebbezett.

1. 4. A másodfokon eljáró *Legfelsőbb Bíróság* az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és a keresetet *elutasította*.

A bíróság abból indult ki, hogy az elsőfokú bíróság a *tényállást* kétszeresen is *hiányosan* állapította meg: egyrészt nem volt figyelemmel a használt szovjet repülőgépekkel kapcsolatos ügylet és az új repülőgépekkel kapcsolatos ügylet – a felperes ajánlatában feltételként szabott – szoros összefüggésére. Másrészt helytelen az 1990. december 14-i ajánlatok értékelése: mindkét ajánlat *két-két motortípust* ajánlott, melyek közül az alperesnek kellett választania attól függően, hogy milyen repülőgépet vásárol. Az ajánlat kifejezetten azt tartalmazta, hogy felperes vállalta: a repülőgépek alperes által kiválasztott gyártójával kötött külön szerződés szerint fogja alperesnek eladni a szám szerint megjelölt motorokat. Ennek megfelelően az ajánlat tartalmazta az egyes szóba jöhető típusok árait. Az ajánlat egyben azt is rögzítette, hogy alperesnek az ajánlat elfogadásával egyidejűleg azonnal feltétel nélküli megrendelést kell feladnia a kiválasztott motorokra.

A rendkívül bonyolult ügyben a bíróságnak a következő kérdésekben kellett állást foglalnia:

– alkalmazandó-e a Bécsi Egyezmény?

– az egyezmény 8. cikk (1) bekezdése alapján hogyan értelmezhetők a felek nyilatkozatai?

– a felek nyilatkozatainak értelmezése alapján az egyezmény 14. cikk (1) bekezdése feltételei szerinti szerződéses ajánlatnak minősül-e felperes 1990. december 14-i ajánlata, és az ajánlat elfogadásának minősül-e alperes 1990. december 21-i levele.

1. 5. Az *első kérdésre* a bíróság *igennel* válaszolt, tekintettel arra, hogy nem repülőgép, hanem motor adásvételéről van szó, amelyet az egyezmény 2. cikk e) pontja nem vesz ki annak hatálya alól.

A *második kérdést* a bíróság úgy döntötte el, hogy megállapította: felperes ugyanarra az ügyletre *két – alternatív – ajánlatot* tett attól függően, hogy alperes melyik repülőgép-típust választja. Az ajánlatok *nem* tartalmazták minden típus árát, de az ár – a piaci árak – más módon sem volt megállapítható. Az ajánlat tehát az árak megállapítása (megállapíthatósága) híján *nem minősült* az egyezmény 14. cikke szerinti ajánlatnak, mivel *nem volt kellőképpen meghatározott*.

A felperes vagylagos ajánlatait a bíróság az egyezmény 8. cikk (1) bekezdése alapján *értelmezte*. Ennek során arra a következtetésre jutott, hogy az – a felperesnek az ajánlat szövegéből felismerhető *szándéka* szerint és *ésszerűen gondolkodva* – a *majdani szerződéskötés időpontjában* kívánt alperesnek *választási lehetőséget* adni a megfelelő motortípus kiválasztására. Ezt támasztja alá az ajánlat azon kitétele, mely szerint felperes majd a kiválasztott repülőgépgyártóval kötött külön szerződésekkel összhangban adja el alperesnek a kiválasztott típusú motort. Végül ezt az értelmezést támasztja alá az ajánlat azon kitétele, mely szerint alperesnek az ajánlat *elfogadásával egyidejűleg* azonnal feltétel nélküli *megrendelést* ad fel a kiválasztott motortípusok szállítására.

Alperes nyilatkozata – mely szerint a P&W 4000-es sorozatú motort választja – a szerződés létrejöttéhez *nem* volt elegendő, mivel az ajánlat éppen a sorozaton *belül* sorolt fel vagylagosan különböző típusú (pl. P&W 4056 vagy 4060 típusú) motort.

A bíróság arra a *következtetésre* jutott, hogy felperes ajánlata *nem felelt meg* a Bécsi Egyezmény 14. cikk (1) bekezdésében a szerződéses ajánlattal szemben támasztott feltételeknek. Ebből következően alperes nyilatkozata már csak ezért sem minősülhetett elfogadásnak, de azért sem, mert nem jelölte meg kellően határozottan a szolgáltatás tárgyát. A bíróság az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és a keresetet elutasította.

2. A szerződés létrejötte: ajánlat és elfogadása

A szerződés a Bécsi Egyezmény szerint – csakúgy, mint a magyar jogban – az ajánlat elfogadásával jön létre.

2. 1. A 14. cikk (1) bekezdése szerint a szerződéskötésre irányuló javaslatnak azonban több feltételt kell kielégítenie ahhoz, hogy szerződéskötésre irányuló ajánlatnak minősüljön:

- az ajánlatnak személyhez *címzettnek* kell lennie,
- jeleznie kell az ajánlattevő azon *szándékát*, hogy elfogadás esetén magát kötelezettségben állónak tekinti, végül
- *kellően meghatározottnak* kell lennie: ehhez meg kell jelölni az árut, a mennyiséget és az árat, de legalábbis rendelkezést kell tartalmaznia a mennyiség és az ár értelemszerű megállapításának módjára.

Ezek a feltételek a *szerződés lényeges elemei*, melyek *együttes* megléte nélkül a javaslat nem minősül szerződéses ajánlatnak, így szerződés sem jön létre. Nem személyhez címzett, pl. szórólapok utcai osztogatása, de annak minősülhet akár több ezer levélnek a postai úton történő szétküldése. Nem jelzi a javaslattevő kötelezettségben állásra vonatkozó *szándékát* az egyszerű érdeklődés: „Érdekelné-e önt, ha eladnék 10 tonna gerendát?” Nem volt *kellően meghatározott* az ajánlat a Pratt & Whitney ügyben sem.

Az ajánlat akkor válik *hatályossá*, amikor megérkezik a címzetthez, és mindaddig visszavonható, amíg a szerződést nem kötötték meg.

2. 2. Az ajánlat *elfogadásának* minősül [18. cikk (1) bek.] a kifejezett nyilatkozat, vagy a címzett ráutaló magatartása (pl. ha a vevő átveszi az árut és kifizeti a vételárat).

a) Az ajánlattól eltérő nyilatkozat az ajánlat visszautasításának és *új* ajánlatnak minősül (19. cikk).

b) *Hallgatás* vagy valamilyen magatartástól való tartózkodás azonban *önmagában* még *nem* jelent elfogadást. Kivételesen – pl. nemzetközi kereskedelmi szokás vagy a jóhiszeműség értelmezési elve [7. cikk (1) bek.] alkalmazásával – a fél *hallgatását* a jognyilatkozatok értelmezésére vonatkozó 8. cikk (3) bek. alapján úgy is lehet értékelni, hogy az a szerződés létrejöttéhez vezetett.

Az *amerikai cipőkereskedő esetében* egy olasz cipőgyártó kötött adásvételi szerződést amerikai kereskedővel. A vevő által feladott megrendelésre (ez az ajánlat) adott elfogadó nyilatkozatában az eladó egy, az ajánlattól eltérő választott bírósági kikötést jelölt meg, azonban a kikötést vevő annak ellenére nem kifogásolta, hogy eladó időközben megkezdte a teljesítést, sőt: vevő eladó javára a fizetés egy fajtájaként ún. *akkreditívet* (banki hittellevelet) nyitott meg.

[Az akkreditív „megnyitása” azt jelenti, hogy a vevő letétbe helyezi bankjánál a vételárat azzal, hogy azt a bank csak meghatározott okmányok (pl. minőségi, származási bizonyítvány, a mennyiséget is igazoló hajóraklevél, fuvarokmányok stb.) ellenében fizetheti ki az eladónak. Ez a fizetési mód az eladó számára is biztonságot nyújt, mert kizárhatja a vevő fizetésképtelenségének veszélyét: ha ő az okmányokat bemutatja, ezzel igazolja, hogy a szerződést teljesítette. A bank ezek megvizsgálása után (nem hamisak-e, tényleg megfelel-

nek-e a vevő által adott megbízásnak: a „megnyitott” akkreditív feltételeinek) minden további nélkül fizet.]

A vevő nem fizetett, az eladó által megindított perben pedig arra hivatkozott az amerikai bíróság előtt, hogy szerződés az ő megrendelésétől eltérő elfogadás miatt nem jött létre. New York Déli Kerületének kerületi bírósága a vevő magatartását – hallgatását – a 8. cikk (3) bek. alkalmazásával beleegyezésként értékelte és az eladói (felperesi) álláspontnak megfelelően megállapította szerződés létrejöttét. A bíróság szerint önmagában véve a hallgatás ugyan nem vezet szerződés létrejöttéhez, kivételesen azonban igen. Ebben az esetben azért ez a helyzet, mert a vevő méltányos időn belül nem kifogásolta azt, hogy eladó elfogadó nyilatkozata eltér ajánlatától. Figyelemmel a jóhiszeműségnek a 7. cikk (1) bekezdésébe foglalt elvére is a vevő magatartását a 8. cikk (3) bek. alkalmazásával úgy értékelte, mint aki *elfogadta* a megrendelésétől eltérő elfogadást. A bíróság úgy találta: „ha egy ajánlattevő annak tudatában sem közli méltányos időn belül a szerződés tartalmát illető kifogásait a másik féllel, hogy ez megkezdte a szerződés teljesítését, bizonyos körülmények között úgy őt kell tekinteni, mint aki beleegyezett az ilyen kikötésbe.” (*United States District Court, Southern District of New York, 789 F. Supp., 1240 – Herdegen, 151*).

13. 3. Az ajánlat abban az időpontban válik *hatályossá*, amikor az ajánlattevőhöz megérkezik [18. cikk (2) bek.]. A szerződés mindezek alapján akkor jön létre, amikor az egyezmény 14. cikkének megfelelő tartalmú ajánlat és annak a 18. cikk szerinti elfogadása hatályossá válik (23. cikk).

3. A szerződés alaki érvényessége

A Bécsi Egyezmény a szerződés létrejöttét *semmilyen alaki-formai követelményhez nem köti*: írásbeliségre nincs szükség, a szerződés létrejöttét bármilyen eszközzel (tanúvallomással) lehet bizonyítani. Ez a szabály (11. cikk) minden szerződéses nyilatkozatra vonatkozik: a szerződés megkötése mellett módosítására és megszüntetésére is.

Az egyezmény mindazonáltal a csatlakozni szándékozó *állam* számára – a nemzetközi jogban ismert – *fenntartási* lehetőséget biztosít: ha valamelyik fél telephelye olyan szerződő államban van, ahol az írásbeliség érvényességi feltétel, ezt a rendelkezést nem lehet alkalmazni. Magyarország – belső jogának a külkereskedelmi szerződésekkel kapcsolatos írásbeliségi követelményére tekintettel [ld. 7/1974.(X. 17.) KkM rendelet 6. §] – élt is ezzel az egyre inkább anakronisztikusnak tekinthető fenntartással.

Felhasznált irodalom

Herdegen, Mathias: Internationales Wirtschaftsrecht. 2. kiadás. München, 1995.

Sándor Tamás: A nemzetközi adásvétel. Napraforgó. Budapest, 1990.

Vida Sándor: Nemzetközi adásvétel: a MALÉV-per. *Jogtudományi Közlöny*, 1994. 452.

Mádl Ferenc – Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Budapest, 1997.

Magnus, Ulrich: Wesentliche Fragen des UN-Kaufrechts. Zeitschrift für europäisches Privatrecht. 1999. 649.

Bianca, C. M. – Bonell, M. J.: Commentary on the International Sales Law. The Vienna Sales Convention. Milan. 1987.

A jogesetek megtalálhatók: Case Law on Uncitral Texts (CLOUT)